

OSOBNI OSVRT NA RAZVOJ I STANJE ELITA U BOSNI I HERCEGOVINI

Nikada kao danas u Bosni i Hercegovini nije bilo potrebnije unijeti u politički i uopće javni diskurs istinu, ne mareći za političku korektnost, za vladajuće teorije i trendove. Nužna je poštena i otvorena rasprava, u kojoj najprije treba postići opću suglasnost oko društvenih vrijednosti. Na temelju i u okviru tih vrijednosti treba jasno definirati interese i na kraju uvažavajući te interese postaviti političke ciljeve. U takvoj raspravi će se razabrati i ljudi koji će steći povjerenje jedni u druge, koji će probleme znati i moći riješiti

Ivo Lučić

Što je to elita u Bosni i Hercegovini? Tko su izabranici, odličnici, najistaknutije, najuglednije i najvrjednije osobe? Tko ima moć? Što je krema društva? Teorijsku podlogu za odgovor na to pitanje možemo potražiti u knjigama brojnih autora, od Wrighta Millsa i Vilfreda Pareta do Mirka Kus Nikolajeva i Đure Kovačevića. Možemo se upoznati i s teorijom nove postkapitalističke elite u knjizi Alexandra Barda i Jana Söderqvista, čija je gotovo najvažnija poruka kako "krotki sigurno neće naslijediti zemlju", jer moć i slava uvijek su pripadali onima koji su radili, prihvaćali promjene i brinuli se o svojim interesima, a još su imali i sreću da ih blagoslovi razvoj povijesnih događaja. Možemo odabrati i jednu od brojnih definicija elite, na primjer onu: kako je elita onaj dio društva koji posjeduje moć, odnosno koji je u stanju ostvariti svoju volju i nametnuti je drugima. Elita dakle ima moć, vlast i autoritet. U ovom tekstu nećemo navoditi sve one sjajne žene i muševke koji su nesebično radili za zajednicu, narod i državu. Nećemo navoditi i brojne primjere žrtvovanja i hrabrosti. Pokušat ćemo ukratko ukazati na probleme nastanka i razvoja elita u Bosni i Hercegovini, te na uzroke tih problema.

IZ POVIJESTI ZNAMO DA SU SREDNJOVJEKOVNI HUM I Bosnu, predstavljali njezini vladari plemići: od kneza Miroslava do hercega Stipana, te od bana Kulina do Stipana Tomaševića. Postojalo je i relativno brojno niže plemstvo. Turska okupacija radikalno je promijenila hercegovačko i bosansko društvo. Moć je prešla u ruke turskih paša, begova i aga, a kršćanski i hrišćanski mileti imali su svoje uglednike, koji su bile čuvari duha i identiteta svojih zajednica. Bili su to uglavnom pravoslavni i katolički svećenici, ali i lokalni narodni knezovi, čiju nazočnost i rad nalazimo u pismu pape Julije III. iz 1551., koji piše dvojici duvanjskih prvaka (Dilecti filiis Comiti): Grgi Lučiću i Pavlu Vučkoviću, te ih obavještava da je uvažio njihovu molbu, i

imenovao fra Danijela Glasnovića iz Splita duvanjskim biskupom. Osvojena hercegovačka i bosanska zemlja postala je vlasništvo osmanlija (sultana), a njome su upravljali veziri, begovi i age. Zemlju su obrađivali uglavnom kršćanski kmetovi (raja), koji je nisu mogli posjedovati, niti su na njoj smjeli graditi ništa osim suhozida. Kmetovi su teško živjeli obrađujući po jedno selište zemlje koju su mogli obraditi parom volova. Plaćali su velike namete i nisu smjeli dragovoljno napustiti zemlju. Mogli su uvijek biti premješteni ili im je zemlja mogla biti oduzeta. Kršćanima je bilo dopušteno baviti se rudarstvom i zanatima za potrebe carstva. Ovisno o važnosti i nezamjenjivosti stjecali su poneku privilegiju. Neki su mogli imati zvono na crkvi, ili isticati kri-

ževe na grobljima. U literaturi nalazimo kako su vrhunac povjerenja osmanskih vlasti uživali ćurčije, katolici iz Doca kod Travnika, koji su preparirali odsječene glave “smutljivaca i bundžija,” prije nego bi ih vezir poslao u Carigrad. Bio je to krajnji zanatski i umjetnički domet bosanskih katoličkih zanatlija u tom vremenu. Na katolike su najveći utjecaj imali bosanski fratri. Oni su stvarali mentalitet puka čiji su bili dušobrižnici. Kako piše fra Andrija Zirdum, fratri nisu imali neku čvrstu organizacijsku formu, odnosno hijerarhiju. Franjevačka provincija *Bosna Srebrena* funkcionirala je kao zajednica samostana, na čelu s gvardijanima. Kako osmanske vlasti nisu dopuštale ulazak fratara sa strane u Bosnu, provinciju su činili samo domaći svećenici. Ni vizitatori, koji su obilazili provinciju svake tri godine nisu, zbog sigurnosnih razloga, dolazili iz Rima, nego iz same zajednice, koja je tako ostavljena sama sebi gradila svoj specifičan način preživljavanja (*modus vivendi*), svoje mikro svjetove. Bosansko-fratarski *modus vivendi* temelji se na činu fra Andela Zvizdovića koji je tražio i dobio milost sultanovu i pravo ostati na svojoj zemlji i ispovijedati vjeru. Zatim na kultu Kraljice Katarine, prognane iz Bosne koja je umrla u egzilu u Rimu gdje je svoje kraljevstvo oporukom ostavila rimskom Papi, te na mitu o zadnjem bosanskom kralju Stipanu za koga je pjesnik Nikola Šop napisao da se pred padišahom toliko smanjio, da je kroz “sindžire propao u slobodu”. **Takav način života zasnovan na stalnom traženju kompromisa i umanjenju do slobode, stvaran u franjevačkim samostanima i njihovoj okolini, bio je uvjet opstanka i zahtijevao je puno snage i mudrosti.** Od odnosa s Turcima ovisio je opstanak samostana, crkava, fratara i naroda. Ali unatoč svemu *Bosna Srebrena* nije mogla izbjeći brojne žrtve, nakon kojih se ipak uvijek obnavljala i opstajala. Kao što pjesnik u Bosni napisao: “Neće čovjek ostati zato što je jak. Ostatak će stoga što je sitan, slab, što se boji da nestane.”

Veliki dio kršćanskog (hrišćanskog) stanovništva bavio se nomadskim stočarstvom, pa je bijegom (ili ostankom) u planine i siromaštvo uspijevao očuvati kakvu takvu slobodu i identitet. Sve što su imali nosili su sa sobom, a vjerske obrede držali su na otvorenom, u ogradama ispod dubova i bukvi. S njima su bili i zanatlije: kovači, zidari, svi oni koji su izrađivali predmete potrebne za svakodnevni život. Takav način života razvio je poseban individualistički mentalitet, koji nije gradio osjećaj za zajednički rad i koji je teško prihvaćao bilo kakav oblik zajedništva. **Nije postojao čvrst oblik organizacije, niti liderstva. Ukoliko bi se i pojavio kakav vođa, on bi se nametao po potrebi i više iz nužde, te bi mu i uloga prestajala s potrebom.** Vođe su vlastima prvi i plaćali račune onih na čijem su čelu bili: glavom, robijom ili imetkom. Zajednica je ponekad umjesto najboljih isturala najgore u prvi plan da bi joj i gubitak bio što manji, a često i da se naruga moćnicima suprotstavljajući im krajnje nedolične sugovornike, jasno dajući do znanja koliko drže do vlasti, a i do dogovora koji eventual-

no budu postignuti. U takvom svijetu uzdalo se u imanjenje, snagu i mladost, cijenilo se najbolje kosce, bacače kamena, trkače i hrvače. Držalo se do stare čeljadi, žene su cijenjene jednako po ljepoti i snazi (kršnosti). Ideal žene heroja i žene svetice bile su Mila Gojsalića i Diva Grabovčeva. Tako je u Hercegovini, odnosno na mletačko-turskoj granici od Livna do Trebinja (ali i s druge strane granice od Drniša preko Poljica pa do nadomak Dubrovnika) **stvaran jedan drugi mentalitet, različit od onog bosansko-fratarskog. On je formiran u stalnoj borbi, u odsustvu crkve, samostana ili bilo kakvog stalnog oblika organizacije.** Turci su naime porušili sve hercegovačke samostane i crkve, a fratri su s dijelom naroda izbjegli u Dalmaciju, gdje su izgradili nove. Iz Živogošća, Zaostroga i Poljica pastorizirali su malobrojne preostale kršćane. Ubrzo su od Rima zatražili da ih se izdvoji iz bosanske provincije jer je ona porobljena, te ne može iz ropstva njima slobodnima upravljati. Na takvom duhu formiran je mentalitet koji se temelji na ne mirenju s tuđinskom vlašću (a uvijek je bila tuđinska). Taj se mentalitet dalje oblikovao u stalnim ratovima, upadima preko granice i borbi za gradove. U ratnim pohodima sudjelovali su svi od običnih pastira, do najumnijih fratara. Rat i ratnici opjevani su u pjesmaricama Andrije Kačića i opisani u *Libretinu* Pavla Šilobadovića. Jedan karakterističan fra Pavlov zapis govori: “1666. miseca gospoiščaka na 22. – Marko Sovićanin, (sa) samo 12 druga, dovede 6 čeljadi turske a 3 posika u Rami. Naši zdravo, f(ala) B(ogu).” U borbama za Ljubuški u prvoj polovini osamnaestog stoljeća vrlo aktivno je sudjelovao i fra Lovre Šitović Ljubušak, koji je zatim gorko žalio što njegova majka, koja je bila muslimanka, nije htjela poći s njim u Dalmaciju i preći na kršćanstvo. Koliko god je on bio čvrst u svojoj vjeri i ona je u svojoj, ni majčinska (sinovljeva) ljubav nije mogla srušiti zid koji se među njima ispriječio. Fra Lovre je znao da se taj zid učvršćuje i povećava veličanjem uskoka i hajduka u narodnim pjesmama, pa im se žestoko protivio. Ipak veličanje i slavljenje Mijata Tomića i Andrije Šimića, narodnih junaka koji se bore protiv tuđina, robe bogate i pomažu sirotinji, držalo je tu istu sirotinju u životu i davalo joj nadu u neka bolja vremena. Ovaj, **hercegovački način života, podrazumijevao je nepokornost i stalnu borbu, te je razvio mentalitet nepovjerenja i tvrdokornog otpora svakoj promjeni i svemu što dolazi izvan uže zajednice.** Za razliku od katolika čiji je vrh bio u Rimu, a Hercegovcima su dugo vremena još i fratri i samostani bili u Mletcima, pravoslavni kršćani (hrišćani) na prostoru Bosne i Hercegovine bili su u povoljnijem položaju. Osmanlije su im 1557. dopustili obnovu patrijarhata, čime im je snažno porasla samosvijest te su se kitili zvučnim titulama. Patrijarh Makarije Sokolović, prvi rođak Mehmed paše Sokolovića proglasio se “arhiepiskopom i patrijarhom čitave srpske zemlje, zapadnog primorja i sjevernih područja”. Pravoslavno svećenstvo koristilo je povlašten položaj i nastojalo podčiniti katolike, čemu su se ovi žestoko opirali. Odnosi pravoslavnih i Turaka pogor-

šali su se u osamnaestom, a posebno u devetnaestom stoljeću, nakon što su pravoslavni pristali uz protutursku politiku Rusije i Austrije.

S devetnaestim stoljećem počelo je ubrzano propadati osmansko carstvo. Srbija je nakon niza ustanaka obnovila svoju državnost u obliku vazalne Kneževine, a njezina novostvorena elita počela je raditi planove o proširenju utjecaja na Hercegovinu i Bosnu. Jedan od srbijanskih uglednika i političara Ilija Garašanin, predviđajući daljnji raspad osmanskog carstva, napisao je u jesen 1844., pod utjecajem poljske i češke političke misli, srpski nacionalni program nazvan *Načertanije*. Garašanin je računao sa simpatijama kršćana u Hercegovini i Bosni koje su oni imali prema srbijanskim vojnim i političkim uspjesima. Namjeravao je to iskoristiti u proširenju Kneževine i na te zemlje. Jedno od najvažnijih načela koje Garašanin postavlja jeste da kneževsko dostojanstvo mora biti nasljedno, jer će to osigurati trajan i postojan savez između Srbije i ostalih susjednih Srba. U protivnom bi uslijedilo komadanje Srba na provincijalna mala kneževstva, pod zasebnim vladajućim obiteljima podložnim stranom utjecaju, koje bi se međusobno nadmetale i jedne drugoj zavidjele. Garašanin je predvidio i punu vjersku slobodu, te tražio dogovor s rimokatolicima oko narodne politike. **Smislio je i način kako će odvratiti narode katoličke vjere u Hercegovini i Bosni od Austrije i pridobiti ih za Srbiju.** To se po njegovom mišljenju moglo ostvariti preko tamošnjih fratara, kojima bi trebalo tiskati knjige u Beogradu, a neke od njih namjestiti kao profesore na beogradsko učilište, kako bi postali posrednici između Srbije i katolika u Bosni. Čak bi valjalo da ti fratri podignu u Srbiju kakvu kapelu, koja bi mogla biti pod pokroviteljstvom francuskog konzula, čime bi onemogućili utjecaj Austrije. Srbijanska kneževina uspjela je probuditi simpatije kod dijela bosanskih fratara. Oni su u njoj vidjeli nadu u oslobođenje od Turaka, a preko nje su u Bosnu dolazili i prvi nagovještaji modernizacije u političkom smislu. Nekako u to vrijeme fra Ivan Frano Jukić pisao je Porti u ime svih kršćana i tražio da ih se ne zove i ne smatra rajom, nego građanima carstva. Bio je to jedan od prvih javnih pokušaja izlaska ispod sultanovog plašta, iskoraka iz okvira ahd-name. Nešto kasnije u Gabeli je don Ivan Musić podigao ustanak protiv Turaka, koji se proširio uz čitavu granicu i označio kraj osmanskog carstvu. Nakon njegove propasti utjecaj Srbije postao je minoran, a ojačale su veze sa zapadom. Uz fratre na političku i društvenu scenu počeli su izlaziti i prvi predstavnici građanstva. I jedni i drugi bili su usmjereni prema Zagrebu, Pešti i Beču.

Bosanski muslimanski velikaši nezadovoljni stanjem u okruženju, uvjereni u sve veću nemoć carstva pobunili su se protiv iznudenih osmanskih reformi koje su predviđjele u pravima ih izjednačiti s kršćanima. Žepački mistik i pjesnik Abdulvehhab Ilhamija opjevao je novo stanje u društvu stihovima: *Čudan zeman nastade, Sve zlikovac po-*

stade, Din dušmanin ustade: Šta se hoće zaboga? Među muslimanskom elitom došlo je do redefiniranja pozicija. U prvi plan dolazili su oni najčvršći, najodlučniji u obrani stečenih pozicija. Bilo je tu dosta izbjeglica iz Srbije i drugih izgubljenih područja, koji su se naglašenim radikalizmom nastojali pozicionirati u novoj sredini. U sukobu autonomša i pristalica sultana stvarala se nova elita: od Gradašćevića u Posavini, Glode u Sarajevu do Rizvanbegovića u Hercegovini. **Kažnjeničkim pohodom Omer-paše Latasa Bosna je ostala bez jakih ljudi, a Hercegovina je čak i ukinuta kao pašaluk, odnosno zasebna pokrajina carstva.** Reforme nisu uspjele, stanje u zemlji bilo je sve teže, nasilje i siromaštvo bili su sve veći. Tadašnja "međunarodna zajednica", predvođena Engleskom odlučila je 1878. na Berlinskom kongresu dopustiti Austrougarskoj vojsci ući u Hercegovinu i Bosnu, te zavesti red i mir. Bio je to šok za muslimansko stanovništvo, koje je kako piše Šaćir Filandra od dominantnog vladajućeg naroda, voljom drugih, postalo manjina u kršćanskoj državi. **Dio muslimanske elite nakon neuspjelog otpora iseljava u Tursku, dok se ostali privikavaju na nove okolnosti i život u kršćanskom civilizacijskom krugu.** To je značilo ukidanje većeg dijela privilegija iz feudalnog sustava utemeljenog na državnoj vjeri i milosti sultana. Nova vrijednost bilo je znanje, koje je osiguravalo poziciju u državnoj upravi, ili imovina koja je odnijela prevagu nad orijentalnim titulama. Austrougarske vlasti održale su feudalna posjedovna prava, pretvarajući ih u moderna prava vlasništva. Nova vlast procijenila je pak da "muhamedansko" stanovništvo ima najizraženiji osjećaj za državu, te je i najpogodnije za posao u upravi. Tako je od domaćih i pridošlih državnih službenika stvarana nova elita, u službi K und K monarhije. Njezin najbolji predstavnik bio je Mehmed beg Kapetanović Ljubušak. Razvoj nove elite posebno inteligencije u BiH u austrougarskom razdoblju vlasti temeljito je istražio i opisao dr. Srećko Džaja.

Uz bosanske i od njih nedavno odcijepljene hercegovačke fratre katolici su u siječnju 1881. dobili dijecezansko svećenstvo, na čelu s vrhbosanskim nadbiskupom Josipom Stadlerom. Na čelo tek uspostavljene Banjalučke biskupije stupio je fra Marijan Marković, a Mostarsko-duvanjske biskupije fra Paškal Buconjić. Početak je to ponovnog jačanja utjecaja univerzalne katoličke crkve, odsutne četiri stoljeća, ali i stvarni početak modernizacije i izgradnje građanskog društva. Unatoč svim nedostacima i problemima koje je monarhija imala ili stvarala bilo je to vrijeme prosperiteta i ponovne europeizacije Hercegovine i Bosne koje su voljom tadašnjih vlasti ujedinjene kao jedinstvena austrougarska pokrajina Bosna i Hercegovina, pod upravom Sabora i Zemaljske vlade. Ali od kada je careva bilo je i onih koji su ih htjeli svrgnuti s prijestolja. Ubojstvo austrijskog prijestolonasljednika Franca Ferdinanda u Sarajevu označilo je početak rata u kojem je monarhija propala a Bosna i Hercegovina pripojena novoosnovanoj Kraljevini Srba Hrvata

i Slovenaca (Jugoslaviji), na čije je prijestolje zasjeo “kralj ujedinitelj” Aleksandar Karađorđević. **Na ruševinama austrougarske elite građena je nova jugoslavenska.** Po put nekadašnjih poljskih, čeških, slovenskih, slavonskih, dalmatinskih i drugih kuferasa iz monarhije, u Bosnu i u Hercegovinu nahrupili su kuferasi iz Srbije. Samo ovaj put sve manje je bilo liječnika, kustosa muzeja ili inženjera, a umjesto njih došli su u većem broju vojnici žandari i financijski policajci, koji su ubrzo premrežili “proširenu otadžbinu”, čineći tako temelj jugoslavenske državne elite. Muslimanskim begovima nacionalizacijom je ovaj put oduzet veći dio zemlje. Dio njih prihvatio je modernizacijske procese još u austrijsko vrijeme, oni ili njihova djeca završili su škole u Beču i drugim carskim učilištima, pa su nevezano za imovinsko stanje očuvali pozicije u društvu. Drugi dio materijalno je propao, ali je uspomenom na “slavnu prošlost” zadržao određeni utjecaj u društvu, definirajući onaj dio javnog mnijenja i utjecaja koji se kolokvijalno zove čaršijskim. **U tom razdoblju Srbi su izgradili elitu koja je upravljala Jugoslavijom: od kraljevske kuće koja je uspostavila veze s europskim dvorovima, do građanskih političara obrazovanih po europskim centrima.** Uz njih tu su bili brojni trgovci, vojnici, državni službenici, te nacionalna inteligencija od sveučilišnih i srednjoškolski profesora, književnika i novinara, pa do seoskih učitelja. U stvaranju Jugoslavije sudjelovao je dio hrvatske i muslimanske elite. Bili su to oni koji su uvjereni u snagu srpskog nacionalizma jugoslaventvom htjeli taj nacionalizam ublažiti, premostiti razlike i stvoriti pretpostavke za političko i kulturno približavanje Srbima. Ili su se po osnivanju države tek priklonili vlasti, prihvativši, barem dok ta država postoji i njezine ideje. Dio njih ostao je cijelo vrijeme Jugoslavije u blizini dvora, dok je drugi dio nezadovoljan, kako svojom tako i pozicijom svoga naroda, iskoristio mogućnosti koje je pružao višestranački parlamentarni sustav, pokrenuo nacionalne projekte od Radićevog republikanstva do Spahinog autonomastva. Borba za redefiniranja pozicija koja je vođena u rasponu od pune suradnje do otvorenog neprijateljstva definiranog u revolucionarnim zahtjevima koštala je mnoge života i robije.

U borbu za pozicije u Kraljevini uključili su se i povratnici iz ruskog zarobljeništva, nakljukani boljševičkim idejama i dobro plaćeni iz kase Kominterne. Oni su vlastima najavili rat svim sredstvima, prije svega revolucionarnim terorom, ubijajući jednako kraljeve ministre ili se istrjebljujući između sebe u borbi za funkcije koje je Moskva dijelila nakon što bi dokazali potpunu predanost i bezobzirnost. To se naravno najbolje dokazivalo zločinom, a sudioništvo u zločinu čvrsto je povezivalo i jačalo boljševičku organizaciju. Pod zaštitom SSSR-a, koristeći građanski rat koji je buktio pune četiri godine, a u kojem su jugoslavenske nacionalne elite pokazale svu svoju bijedu, komunisti su dočekali završetak rata dobro organizirani i s golemom vojnom silom. **Nakon rata komunisti su u Bosni i Hercego-**

vini, a posebno među hrvatskim stanovništvom, pobijali sve političke protivnike, pa i one koji su to mogli postati: fratre, popove, građanske političare, profesore, trgovce, gostioničare, kulake...Sve one koji su bili reakcija ili se reakcija mogla na njih osloniti. Neki su uspjeli izmaći teroru bijegom u emigraciju. U inozemstvu je nastala brojna zajednica Hrvata, koji su čuvali sliku zavijača onakvu kakvu su je iz njega ponijeli. Dio njih politički je djelovao u brojnim emigrantskim političkim strankama i organizacijama. **Većina vodećih komunista u BiH bili su Srbi, njima se priključio i najveći dio muslimanske elite, dok su Hrvati dobili sporednu ulogu tek da se održi privid nacionalne ravnopravnosti.** U dvadesetak godina poslijeratne diktature formirana je i etablirana nova, komunistička elita. Većinom od ljudi seljačkog, siromašnog socijalnog podrijetla, s malo ili nimalo izobrazbe, što su nadomještali večernjim školama i partijskim tečajevima. **Postavljeni na različite funkcije, useljeni u nacionalizirane stanove po “oslobođenim” gradovima, svoje novostečene pozicije branili su žestokim prijezirom prema tradiciji, vjeri, svojim sunarodnjacima i selu iz koga su došli.** Odlučno su isticali kako nema povratka na staro, svoju vlast zvali su “današnjicom”, a sve koji nisu bili u njihovom stroju proglašavali su reakcijom. Ipak partijski vrh uvidio je da put kojim idu ne vodi u socijalizam. Nužne su bile reforme, koje su započele Osmim kongresom KPJ održanim u prosincu 1964. Prva pretpostavka reformi bila je osuda i prestanak sektaštva, što je bio eufemizam za nacionalistički šovinizam. Tako je omogućen ulazak i jednog broja Hrvata iz Bosne i Hercegovine u elitno revolucionarno društvo. Na saveznoj razini ojačala je grupa okupljena oko Franje Herljevića, na republičkoj oko Branka Mikulića, dok su po općinama u partijskim foteljama postavljeni brojni karijeristi, s različitim šturim životopisima, bez revolucionarnog rada i s tek ponekim tjednom ležanja za smrekom ili grabom, u zasjedi postavljenoj očajnom susjedu, koji se od “današnjice” krio po škripovima. Padom Rankovića, mostarskim savjetovanjem i uopće procesima koji su se u društvu odvijali teror Partije je jenjavao, a sve veći broj Hrvata mirio se s omekšanom komunističkom vlašću, prihvatio je ispruženu ruku, članstvo u Partiji i sudjelovanje u vlasti. Često se među Hrvatima poput isprike ili opravdanja čulo kako treba ići u Partiju, mora tamo biti i “naših” ljudi, sve položaje drže “njihovi” i slično. Komunisti su pak vrlo vješto upravljali procesima diferencijacije, odvajanja “zdravih snaga” od “reakcije”. Nisu ostavljali prostora za političku mimikriju i jasno su dali do znanja onome tko nije s njima da je protiv njih, pa su vrlo brzo “naši” postali “njihovi”. **Nakon smrti Josipa Broza, njegovi sljedbenici kleli su se kako će i poslije Tita biti Tito,** što je značilo da se ništa neće promijeniti. Ipak, promjene koje su se događale u Europi, slabljenje i konačno pad komunističkog sustava dovele su do propasti i jugoslavenskog komunizma. Unatoč grčevitoj borbi za politički monopol, još uvijek vjerujući u svoju političku snagu i utje-

caj komunisti u SR BiH bili su prinuđeni raspisati slobodne izbore. Na izborima su tako poraženi, da nisu predstavljali nikakvu relevantnu političku snagu. Postavlja se pitanje tko ih je to tako uvjerljivo potukao, koja je to snaga uspjela slomiti pola stoljeća sustavno i precizno izgrađivani sustav, koji je imao monopol na ideju, politiku, znanost, vojsku, policiju, medije, koji je ušao u sve pore društva i izgledao neslomljiv i nezamjenjiv. Izgleda da nikakve posebno velike sile nije bilo. Sustav se potrošio, urušio, a kao alternativa javio se nacionalizam, u kojemu je bilo snage za dokrajčiti komunistički totalitarizam. Zanimljivo je vidjeti tko se našao na čelu nacionalnih pokreta u BiH? Tko je činio nacionalnu elitu i kojim putem je ona krenula?

Srpska nacionalna elita okupila se oko Srpske demokratske stranke (SDS). Njezin vrh bio je odabir srpske elite nastale u komunističkom sustavu, a regrutiran je od profesora Univerziteta u Sarajevu, najčešće njegovog Filozofskog fakulteta, ali i članova Akademije nauka i umjetnosti SR BiH, Udruženja pisaca... Za predsjednika SDS-a izabran je dr. Radovan Karadžić, a u Predsjedništvo BiH izabrani su prof. dr. Nikola Koljević i prof. dr. Biljana Plavšić. Na različitim funkcijama u sustavu SDS-a bili su: prof. dr. Milorad Buha, prof. dr. Milorad Ekmečić, prof. dr. Vojo Maksimović, akademik Slavko Leovac... **Hrvatska elita okupljena oko Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine (HDZ BiH) bila je vrlo šarenog sastava i skupljena s različitih strana.** Od liječnika do građevinskih poduzetnika, umirovljenih srednjoškolskih profesora ili tek (ne) svršenih studenata. Prvi predsjednik HDZ BiH bio je sarajevski liječnik-ortoped dr. Davor Perinović, kako je sam naveo u jednom kasnijem intervjuu: "jedini Srbin predsjednik hrvatske stranke". On je u zagrebačkom tjedniku *Danas* javno optužio bosanske fratere da su gori od komunista, čime je ozbiljno ugrozio svoju poziciju. Takva neumjesna izjava bila je prvi ozbiljan znak upozorenja da se radi o neuravnoteženoj i konfliktnoj osobi. Smijenjen je a na njegovo mjesto, kao vršilac dužnosti predsjednika, došao je Stjepan Kljuić sportski novinar iz Sarajeva (sa završenom srednjom školom). Za Glavnog tajnika HDZ-a BiH imenovan je Ivan Markešić, bratić fra Luke Markešića, bivšeg provincijala franjevačke provincije Bosna Srebrena. Kljuić je postao i član Predsjedništva BiH, dok je drugi član predsjedništva bio Franjo Boras, nekadašnji politički zatvorenik, umirovljenik, do tada potpuno nepoznat u javnosti. Uz njih dvojice u vrhu stranke bili su: Ivan Bender, Abid Hodžić, Anto Baković i drugi, uglavnom ljudi nepoznati široj javnosti, s nikakvim ili malim političkim iskustvom uglavnom lokalne razine, bez mogućnosti strateškog promišljanja i s nikakvim utjecajem u javnosti. **Muslimanska elita okupila se oko Stranke demokratske akcije (SDA), za čijeg predsjednika je izabran Alija Izetbegović, suđeni pripadnik Mladih muslimana i prvooptuženi u tzv. Sarajevskom procesu iz 1983.** Potpredsjednici su bili Adil Zulfikarpašić dugogodi-

šnji emigrant i bogataš, te dr. Muhamed Filipović, profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, utemeljitelj i predsjednik *Muslimanskog foruma* organizacije za zaštitu prava Muslimana, koji je još od šezdesetih poznat po svojim nacionalističkim stavovima. U vrhu stranke bio je i tek iz zatvora oslobođeni direktor *Agrokomerca*, nekadašnji član CK SK BiH Fikret Abdić, zatim prof. dr. Rusmir Mahmutćehajić, prof. dr. Ejup Ganić i drugi. U inicijativnom odboru SDA bio je i današnji reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić. Na izborima su u Predsjedništvo BiH izabrani: Abdić, Ganić i Izetbegović koji je izabran i za predsjednika Predsjedništva. Zanimljivo je da je predsjedništvo imalo sedam članova, po dva iz svakog od konstitutivnih naroda i jednog, koji je predstavljao "ostale", a to je u ovom slučaju bio prof. dr. Ejup Ganić, rođen na Sandžaku u Srbiji i Crnoj Gori, koji je predstavljao Jugoslavene. Odmah nakon izbora vidjelo se da je Ganić jedan od vodećih i najradikalnijih lidera SDA.

Tek površnim uvidom u kadrovsku strukturu i liderski profil nacionalnih stranaka vidi se politička i intelektualna inferiornost Hrvatske demokratske zajednice. Od samoga osnutka stranke primjetno je kako tada vodeći intelektualci s izuzetkom Vitomira Lukića nisu pristupili stranci. Inferiornost HDZ-a potvrđena je i kroz stalne smjene njezinih predsjednika: Perinović, Kljuić, Brkić, Boban, Kordić, Rajić, Jelavić i Čolak. **Dok je HDZ za osam godina promijenio sedam predsjednika, cijelo to vrijeme na čelu SDA bio je Izetbegović, a na čelu SDS-a Karadžić,** sve do njegovog prisilnog povlačenja. Jedina konstanta u radu HDZ-a u to vrijeme bila je veza i utjecaj političkog Zagreba, iako i taj utjecaj ne treba precjenjivati. Nakon Petog sabora stranke, odnosno nakon smrti Gojka Šuška i Franje Tuđmana, taj utjecaj je bitno smanjen da bi nakon izbora i promjene vlasti u Hrvatskoj u siječnju 2000. postao zanemariv. Peti sabor HDZ-a održan u svibnju 1998. u Mostaru, bio je još jedna prekretnica u politici HDZ-a. U jednoj pučističkoj atmosferi punoj strasti, uz podršku dijelova profesionalnih brigada HVO-a i nekolicine fratara na čelo stranke došao je prebjegli poručnik JNA Ante Jelavić, koji je tijekom rata bio glavni logističar HVO-a, a do Petog sabora HDZ-a ministar obrane u vladi Federacije BiH. Stranka je za njegovog mandata očišćena od svih koji se nisu svrstali uz "novo vodstvo". Dotadašnji član Predsjedništva BiH i bivši predsjednik Federacije BiH Krešimir Zubak osnovao je *Novu hrvatsku inicijativu*, stranku koja je jedno vrijeme sudjelovala u vlasti koalirajući s bivšim komunistima-*Socijaldemokratskom partijom* (SDP-om), nakon (zbog) čega je izgubila i onako malo povjerenje biračkog tijela, rasula se i marginalizirala. Nešto kasnije iz HDZ-a su maknuti i dr. Jadranko Prlić, Neven Tomić i još neki političari iz njihovog tzv. tehnomenažerskog kruga, koji su zaigrali građansku kartu, čime su dobili privremenu podršku dijela međunarodne zajednice, ali i izgubili svaku vjerodostojnost. Oni su svojim nejasnim i neuvjerljivim stavovima, poput *Hrvatske seljačke*

stranke (HSS) ili *Hrvatskog nacionalnog vijeća* (HNV) ocijenjeni u hrvatskoj političkoj javnosti suputnicima SDP-a, ili tek eksponentima različitih međunarodnih organizacija. **Politika koju je predstavljao Jelavić uglavnom se temeljila na dva glagola: preuzeti i poklopiti.** Preuzimali su institucije i materijalna dobra, a poklapali (korumpirali) ljude. Osnovani su Hercegovačku banku i osiguranje, a u kratkom roku čitava bulumenta bivših podoficira, milionara, šefova proizvodnih smjena u socijalističkim poduzećima i VKV radnika, zauzela je sve političke i gospodarske pozicije čak i intendanturu mostarskog *Hrvatskog narodnog kazališta* u izgradnji. Isti su gotovo "po funkciji" zauzeli i pozicije u stranci (HDZ-u). Nije trebalo dugo čekati da takva kadrovska struktura do kraja upropasti i onako lošu hrvatsku političku poziciju u Bosni i Hercegovini. Nakon avanture sa "Hrvatskom samoupravom" najprije su tenkovi i specijalci međunarodnih snaga brutalno upali u prostorije banke, na način da je i danas teško reći jesu li je opljačkali ili su htjeli spriječiti zloupotrebe i "prikupiti dokaze" za svoje sumnje. Zatim su Jelavić i njegovi najbliži suradnici dobili kaznene prijave, te su pritvoreni, opet na način kojeg se ne bi postidio ni Aleksandar Ranković u svojim najboljim godinama. Proces smjene Jelavićevih (ili čijih već) kadrova završava ovih dana kaznenom prijavom i smjenom jednog od nekadašnjih direktora vojne industrije *Soko* iz Mostara i člana predsjedništva BiH Dragana Čovića. On se u procesu smjenjivanja, koje se dogodilo korizmenih i uskrasnih dana poistovjetio s Kristom i obećao da će uskrsnuti, ako ni zbog čega drugog onda zbog Bosne, jer će je bez njega moćnici podijeliti. Iza smijenjenih i uhićenih u HDZ-u i dijelu državne uprave koji ta stranka pokriva uz nekoliko izuzetaka: starih, istrošenih ili umornih kadrova, kojima je već sve dojadilo, ostali su uglavnom ljudi bez iskustva, ideja, znanja i mogućnosti rješavanja bilo kakvog ozbiljnog problema, navikli slušati, a ne donositi odluke. Njihova politika svodi se na držanje dostignutih pozicija po svaku cijenu i eventualno zauzimanje boljih, te čekanje mesije, koji će se pojaviti, "preuzeti" stranku i riješiti probleme. Dobar dio gleda samo kako bi se pokrio kakvom diplomom i očuvao radno mjesto. Oni koji su jučer zaposleni da bi im se osigurala kakva god egzistencija trebali bi danas odgovoriti na sve veće i složenije društvene probleme i izazove? **Njihov odgovor složna je kuknjava, traženje i označavanje svih "neprijatelja hrvatskog naroda", koji su krivi što nam "nikad nije bilo teže"**. Ne znajući što s njima, a niti što sa sobom, njihovi politički (i na svaki drugi način) mentori, koji su ih i doveli na pozicije, udarili su u plač skupa s njima. Novinar i književnik Petar Miloš sarkastično piše da je narod do sad uvijek nalazio karizmatske pojedince koji su mu pružali utjehu i nadu: svećenike, hajduke, političare...a sada plaču oni koji bi trebali tješiti. Kukaju političari, kukaju novinari, intelektualci, akademici, svećenici, biskupi, pa i kardinal. A zbunjeni narod se pita kakva su ovo vremena: uvijek je narod plakao, a vi ste ga

tješili? To je možda najbolji prikaz sadašnje hrvatske (političke) elite u Bosni i Hercegovini.

Bošnjačko muslimanska elita raspoređena je u tri veće i niz manjih stranaka. Najveća i najutjecajnija je SDA, koja je trenutno na vlasti. Nakon smrti Alije Izetbegovića njome upravlja grupa njegovih najbližih i najvjernijih sljedbenika, među kojima je i njegov sin Bakir. Druga veća bošnjačko muslimanska stranka je *Stranka za BiH*, koju je utemeljio i vodi Haris Silajdžić, nekadašnji tajnik reisu-luleme, jedan od najbližih Izetbegovićevih suradnika u ratno vrijeme. Opterećen brojnim aferama, od ne vraćenog višemilijunskog kredita pakistanskoj vladi, do raznih gospodarskih i medijskih kontroverzi, Silajdžić se htio predstaviti modernim europskim demokratskim političarom. Ipak često se događalo da pravi Silajdžić progovori iz onog hinjenog, pa bi tako izjavio kako su Hrvati u Mostaru sami sebi postavili autobombu, samo da bi napakostili Bošnjacima. Kao i većina bošnjačko muslimanskih političara i on sebi daje za pravo ocjenjivati patriotizam drugih, davati "tapiju" na bosanstvo, suditi tko koliko voli ili ne voli Bosnu. Svoju ljubav prema Bosni iskazuje iz Turske, gdje živi od kako je pod pritiskom međunarodnih faktora napustio mjesto predsjednika stranke. **Politika njegove stranke koristi građansko-liberalnu retoriku, a u biti je izrazito nacionalistička, cilj joj je "preuzeti" što više gospodarskih subjekata kako bi bili u "bošnjačkim rukama", a ono što ne mogu preuzeti nastoje uništiti.** Jedan od osnivača SDA i lider njezinog tzv. desnog krila Omer Behmen izjavio je kako je *Stranka za BiH* šičardžijska i računđzijska. Ipak **ono što je postalo zajedničko svim važnijim bošnjačko-muslimanskim strankama jeste zagovaranje "građanske" Bosne** (Hercegovinu obično izostave, ali kažu da na nju misle pod ono Bosna). Politički profil takve "građanske politike" najbolje ilustriraju izjave dvojice pripadnika bošnjačko-muslimanske elite? Adil Zulfikarpašić je u tjednom izdanju *Oslobođenja*, u travnju, 1993. obrazlažući svoju politiku "Istorijskog sporazuma između Muslimana i Srba" rekao kako je taj sporazum rješavao pitanje rata ili mira, a dogovor, odnosno mir s Karadžićem i Miloševićem davao je Bošnjacima-muslimanima šansu da u miru riješe sve svoje probleme jer su, prema Zulfikarpašiću bili na putu da u roku od deset godina postanu šezdesetpostotna većina u BiH, a tada bi njome suvereno vladali. Druga vrlo ilustrativna izjava dolazi od književnika Abdulaha Sidrana, koji je u sjećanju na Aliju Izetbegovića rekao da je Alija uspio vratiti ime svome narodu, a sada oni moraju vratiti ime svojoj zemlji. Dakle bošnjački narod na bošnjačkoj zemlji, s barem šezdesetpostotnom većinom! Naravno, priča je umotana u građansko liberalnu oblandu ljudskih i svakih drugih prava, a glavnu opasnost za ovakav ishod predstavljaju entiteti, kantoni ili uopće bilo kakvi oblici organiziranja na nacionalnoj osnovi. **Kako bi stvarno izgledala zamišljena unitarna multietnička Bosna već sada vidimo na primjeru Sa-**

rajeva gdje vlast drže Bošnjaci, a multietnički dodatak su Muslimani.

Osim spomenutih bošnjačko muslimanskih političara iz prve postave SDA, nekolicina ih djeluje na drugi, ne stranački način. Rusmir Mahmutćehajić, koji je u prvim godinama Izatbegovićeve vlasti bio jedan od njegovih najbližih suradnika i svojevrsni "Josip Manolić bošnjačko muslimanske politike", povukao se iz stranke (baš kako je to učinio i Manolić zajedno sa Stipom Mesićem) i pretvorio se u kritičara Izetbegovićeve politike. Mahmutćehajić je od militantnog islamiste i bošnjačkog nacionaliste postao zagovornik građanske opcije rješenja političkog ustroja BiH, čija bit se sadržuje u načelu jedan čovjek jedan glas. Svoje ideje artikulira preko udruge i časopisa *Forum Bosna* u suradnji s nizom i hrvatskih intelektualaca. Slične ideje, ali na daleko manje inteligentan i uspješan način zastupa i Muhamed Filipović, dok je Adil Zulfikarpašić krenuo nešto drugačijim putem. Prije par godina njegov *Bošnjački institut*, osnovan u Švicarskoj, preselio je u novoizgrađene prostorije u Sarajevu. Zulfikarpašić se od nedavno javno zakitio begovskom titulom, a u travnju 2005. osnovao je i Senat, kao posebno tijelo od sto bošnjačko-muslimanskih senatora, koji će brinuti nad bošnjačkom kulturom, politikom, identitetom... U kojem pravcu idu ta nastojanja očito je iz **feudalnog diskursa Adil bega Zulfikarpašića, ali i iz činjenice da se predstavniku bošnjačko-turkofilske elite koju on personalizira priključio i vođa avangarde radničke klase Zlatko Lagumdžija predsjednik SDP-a koji je imenovan dopredsjednikom begovog Senata**. Lagumdžija je predsjednik treće stranke u kojoj Bošnjaci-muslimani imaju ključnu ulogu. I ta stranka nastoji se prikazati građanskom, svojim programom i politikom upravo suprotna nacionalnim strankama. Ali SDP je sljedbenica Saveza komunista Jugoslavije, koji se i raspao upravo po nacionalnim šavovima, ne uspijevajući nadići nacionalne suprotnosti i ne mogavši riješiti nacionalno pitanje, tako se niti vodstvo (i članstvo) SDP-a uglavnom nije uspjelo reformirati u građanske demokrate. To dokazuje i činjenica da je njezin prvi predsjednik dr. Nijaz Duraković čim je otišao s mjesta lidera "avangarde svih naših naroda" nastavio karijeru kao kolumnist u propalom bošnjačkom-nacionalističkom tjedniku. I njega je zbog zasluga za naciju Adil beg primio u bošnjačke senatore. U skladu s marksističkom filozofijom nasljedovanja svega što je vrijedilo u ljudskoj povijesti, SDP crpi politički legitimitet na fragmentima "narodnooslobodilačkog rata", pomiješanim s dijelom "borbe protiv agresije". SDP se proglasio nasljednikom svih vrijednosti i supatnikom svih žrtava u zadnja dva rata. Oni su ginuli na Sutjesci i na Neretvi, oni su stradali na Markalama, u Ahmićima i Tuzli, njihovom humanizmu i demokratičnosti nema kraja, dok odgovornost za Bleiburg, Kazane, Srebrenicu ili Grabovicu snose drugi.

Ideološku podlogu ovom dijelu društvene i političke scene osiguravali su fakulteti političkih nauka i različiti marksistički centri, koji su bili najveći denuncijanti znanosti i proizvođači ideološke izmaglice, koja je svakim danom u nedostatku svježih vjetrova postajala sve gušća magla. Teško će biti brojnim stručnjacima za samoupravni socijalizam, analitičarima prve i druge petoljetke, SIZ-ovcima i ZUR-ovcima, borcima protiv antisocijalističkih djelovanja i antikomunističkih ideologija, cenzorima čija je najveća kvaliteta bila budnost, objasniti kako je njihovo znanje nepotrebljivo, kao i njihove vještine, ali i to treba napraviti. Samo tko će to uraditi? Sigurno neće njihovi "nacionalno osviješteni" i "otriježnjeni" drugovi koji se okupljaju u **Višću kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI), jer VeKaBI-je**, poput osnivača nikad osnovane hrvatske akademije i srpskih akademika ne nude ništa novo, oni tek sa staračkom strpljivošću i odlučnošću ponavljaju iste "nama korisne" priče. Otužno zvuči kad VeKaBI-je na primjer izjave da su *Mladi muslimani* bili borci za vjerske slobode (u množini), ili kako Bosni ne treba europska demokracija, jer je za vrijeme otomanske vlasti u Bosni vladala takva demokracija i multikulturalizam da je to milina, a Europa to neće još zadugo dostići. Kozerski rečeno politički angažirani dio bošnjačke elite možemo podijeliti u tri kategorije: **Vahabiti** - djeluju unutar SDP-a ili Kruga 99 (u Srijemsko Mitrovačkom zatvoru 1934. godine Moša Pijade prozvao je *Vahabitima* radikalnu skupinu unutar KPJ, koju je vodio Petko Miletić-Šepo); **Vekabije** - u VKBI angažirani bošnjačko-nacionalni intelektualci i **Vehabije** - oni koji djeluju s pozicija radikalnog političkog islama. Zajedničko im je što **svi beskraino "vole Bosnu" i daju sebi za pravo procjenjivati koliko drugi "vole ili ne vole Bosnu", odnosno koliko su ili nisu "bosanski orijentirani"**.

Neka, samo valjalo bi javno dati do znanja kako se Bosnu i Hercegovinu najbolje voli ako se živi u njoj i radi za nju, čime se ne bi uskratilo pravo na ljubav onima koji vole BiH iz Zagreba, Beograda, Londona ili otkud sve ne, ali bi izbjegli nepotrebnu karikaturalizaciju, patetiku i zloupotrebu. Naime već je i previše tzv. kozmopolita koji jako "vole Bosnu" i njezin siromašni svijet, više i od svojih zemalja u kojima "dobro" žive, posebno kad vidimo da oni upravo od te Bosne i žive tražeći danas u njoj fašizam i fašiste, teror i teroriste i praveći od nje nekakav poligon za isprobavanje kojekakvih teorija. Propašću komunističkog lagera, pretao je i hladni rat, a raspadom komunističkih imperija nastao je niz novih država. U novoj raspodijeli političkih snaga zapadnoeuropski lijevi intelektualci reanimirali su fašizam kao novu-staru opasnost za svjetski poredak i demokraciju. Nestankom crvene oživljena je crna opasnost. Na taj način njezini tvorcima su se održali na društvenoj sceni, a istočno europskim komunistima su dali priliku vratiti se na predhladnoratovske savezničke pozicije. Povratak na borbu protiv fašista i antifašizam abolicirao ih je od zločina koje su počinili u svojim komunističkim diktatura-

ma i ponudio im je legitiman okvir političkog djelovanja. Zauzvrat europska ljevica našla je saveznike za promicanje svojih interesa i borbu protiv jačanja nacionalnih država. **Ako negdje i nije bilo fašizma trebalo ga je izmisliti, jer kako bez fašizma danas postati antifašista.** Ne dovodeći u pitanje antifašistički pokret u Jugoslaviji od srpnja 1941. do travnja 1945. nužno je upozoriti na **lažni antifašizam**, izmišljen s ciljem ostvarenja nacionalnih (ratnih) ciljeva. On je posebno bio naglašen u Srbiji, ali i u većem dijelu BiH. Srbijski politički i vojni vrh pravdao je svoje ratne pohode borbom protiv "hrvatskih i slovenskih fašista i separatista". **Jugoslavenski oficir Ratko Mladić u okolini Knina u jesen 1991. s crvenom petokrakom na čelu prijetio je konačnim obračunom "ustašama i drugim fašistima".** Svoju tada započetu "antifašističku" borbu završio je pet godina kasnije u Srebrenici promijenivši samo oznaku na kapi, umjesto petokrake imao je kokardu. Na sličan način su u Drvaru 27. srpnja 1941. srpski nacionalisti s kokardama na čelu poubijali stotinjak Hrvata-hodočasnika, koji su se vraćali iz Knina. Taj dan proglasili su danom ustanka protiv fašizma, a ustanak su završili masakrom zarobljenih vojnika i civila u svibnju 1945. samo su umjesto kokardi imali petokrake na čelu. Ovim konstatacijama ne mogu se ni najmanje relativizirati ustaški zločini ili pak fašistički karakter režima koji su uspostavili. Oni služe tek kao ilustracija onoga što Pascal Bruckner zove "**ideologizacijom antifašizma**" i nedosljednosti "antifašista" komunističke provenijencije, koji se nikada nisu niti distancirali, a kamo li pokajali za zločine počinjene u ime komunizma, pa čak i "antifašizma". Tako se potvrđuje ocjena Istvana Bibóa da na (jugo)istoku Europe nije bilo nijedne nacije koja je znala svoju politiku staviti iznad vlastitih teritorijalnih, odnosno usko nacionalnih interesa, nijedna nije bila sama po sebi ni fašistička niti antifašistička, već se priklanjala fašizmu ili demokraciji ovisno o mogućim dobitcima.

Upravo u skladu s ovom izjavom, srpska elita ulaže krajnje napore u očuvanju Republike Srpske. Procjenjuju da je trenutno najbolji način za to legalizam u vidu insistiranja na "dosljednom poštivanju" mirovnog sporazuma iz Dayton, koji je od "paklenog plana za uništenje srpskog naroda" postao "Sveto pismo", koje se ne može mijenjati bez dogovora svih strana. Oni zasigurno ne žele promijeniti ništa, posebno ne na način da bi doveli u pitanje svoju sadašnju poziciju. Dobar dio srpske vladajuće elite koja je uglavnom okupljena unutar SDS-a, nema puno sućuti i poštovanja prema žrtvama svoje politike i etnički očišćene srpske Republike. Ta elita ukoliko i nije u njemu sudjelovala, prihvatila je zločin kao način rješavanja svog, istina opravdano postavljenog nacionalnog pitanja, čime je značajno obilježena, baš kao i republika koju predstavljaju. Korijeni zločina koji je na najbrutalniji način iskazan u Srebrenici datiraju još od Drugog svjetskog rata, odakle kontinuitet ima i srpska vladajuća elita. Razlike u mariborskim i srebreničkim kolonama smrti ravne su razlici između na pri-

mjer Milana Baste i Ratka Mladića ili razlika između Sime Dubajića iz 1945. i Sime Dubajića iz 1991., Sime antifašiste i Sime fašiste. Antifašizam na način Republike Srpske znači rehabilitaciju Draže Mihailovića i četničkog pokreta, njihovo ponovno izjednačavanje s partizanima i kontinuitet s borbama RS-a. Tako stvari dolaze na svoje mjesto, a razlike postaju sve manje. I tu pomažu stranci, tako navodno, nekakva američka delegacija treba ovih dana doći u Beograd i donijeti odličje "Legion of merit" uvaženom "antifašisti" Draži Mihailoviću, kojega su strijeljali drugi antifašisti. U isto vrijeme komentirajući Papin sprovod CNN-ova novinarka Christiane Amanpour, supruga bivšeg Clintonovog glasnogovornika, prigovorila je Papi zalaganje za beatifikaciju kardinala Alojzija Stepinca jer je pokojni kardinal "bio blizak s ustaškim režimom". Fascinantno je s koliko truda i upornosti se nastoji vratiti stanje svijesti "na ovim prostorima" (što je zamjenski naziv za Jugoslaviju) u "zlatno jugoslavensko doba".

Dio bošnjačke, pa i hrvatske inteligencije nastale u tom "zlatnom dobu" često neke pojave i događaje ocjenjuje i tumači kao "fašizam". Možemo nagađati radi li se o posebno senzibiliziranom osjećaju za demokraciju i ljudska prava, ili je u pitanju tek puko fraziranje odnosno etiketiranje protivnika u cilju diskvalifikacije? U svakom slučaju na ovaj način relativizira se ime zla, čime mu se oduzima pravo značenje i umanjuje njegova bit. Kao relikv "zlatnog jugoslavenskog doba" i kao poseban društveni i politički fenomen "na ovim prostorima" su **Hrvati i Srbi pripadnici tzv. građanske političke elite u Sarajevu.** Njih bi mogli predstaviti na primjeru SDA-ovih kadrova za "srpskog" dopredsjednika Federacije BiH Desnice Radivojevića i "hrvatskog" dogradonačelnika SDA-ovske "multietničke" vlasti u Sarajevu Josip Jurišića ili ranije na primjerima Ive Komšića, Mire Lazovića i drugih političkih ikebana, koji nemaju niti su imali nikakav politički, niti uopće društveni utjecaj. Oni su osamdesetih i devedesetih vidjeli kuda vode politički procesi, ali su se uvijek "pravili" ljudi, jer bi otkrivanje istine ugrozilo njihovu tadašnju poziciju dobro situirane ikebane. Ako bi nešto i rekli, to je obično bilo nakon što se sve dogodilo, prekasno da bi se išta promijenilo, tek toliko da se operu od bilo kakve odgovornosti. U redu i to, ali što se onda danas čude kada ih se kao nepotrebne odbacuje? Hrvati i Srbi zagovornici unitarne BiH vjeruju kako će u takvoj državi, na isti način kako su to bili u Jugoslaviji, odnosno SR BiH, oni kao podobna elita predstavljati hrvatske i srpske "mase", što će im osigurati društvenu poziciju i stalni izvor prihoda. Za njihov društveni angažman politička čaršija ocijenila ih je uglednim građanima, a Ustav je obznanio potrebu za njihovom službom (po ključu). **Tako je bosanski feudalni sustav dobio i svoju kmetsku komponentu.** Nedavnom promjenom vlasti u Sarajevu službu je po svemu sudeći izgubio i Ivo Komšić, predsjednik ili dopredsjednik SK BiH, HSS, HNV, SDP, SDU...za njega čaršija kaže da tako brzo prelazi s jedne političke opcije u dru-

gu, sve ih strah da će ga auto udariti. Možda bi inicijativom za ukidanje predsjedništva Bosne i Hercegovine i uvođenje funkcije predsjednika, u službu mogao doći predsjednik ili istaknuti dužnosnik SK BiH, HDZ, HNZ...Miljenko Brkić. On je ideju o ukidanju, koju je prije četrdesetak dana iznio Sulejman Tihić prihvatio kao svoju i sada je svesrdno zagovarava. Teško je ne biti zločest i ne pomisliti kako Brkić kalkulira na način: ako već ne može dogurati za člana predsjedništva, možda bi ovakvim angažmanom mogao ugrabiti kakvu poziciju u kabinetu budućeg predsjednika. Ili možda ako bude parlament birao, tada i on ima šansu biti izabran, jer bi njega Bošnjaci prihvatili...? Možda i nije, možda se radi o plemenitoj i mudroj zamisli samo je "običan čovjek" ne može razumjeti, ali u tom slučaju ne treba se čuditi što je jaz između "običnog čovjeka" i hrvatskog političara u BiH sve veći. I dok je fra Ivan Frano Jukić polovinom devetnaestog stoljeća tražio od Porte u ime svih kršćana u Bosni da ih se ne zove rajom, današnja hrvatska i srpska "građanska" elita moli čaršiju da ih tretira rajom, a ne papcima. Kao ilustraciju njihovog položaja možemo uzeti crticu iz Andrićevog romana *Travnička hronika*, kojom Andrić opisuje slučaj kada travnička čaršija od pijanca Bekri-Mustafe napravi uglednog i čestitog muslimana, samo da bi napakostila Mehmedu-Brki službeniku u francuskom konzulatu, zato što "služi ćafira i jede krmelinu".

Za razliku od francuskog i austrijskog konzula u devetnaestom stoljeću, Europu danas u Bosni i Hercegovini predstavlja engleski lord Paddy Ashdown, koji u funkciji Visokog predstavnika njome suvereno vlada. Lord nije u BiH postao poznat po brojnim aferama koje su ga pratile u njegovoj zemlji, jer su Hercegovci i Bosanci u to vrijeme imali važnijeg posla. Šira javnost nije bila posebno uzrujana niti njegovim druženjem s Radovanom Karadžićem tijekom 1992., jer je Karadžićev štab bio uobičajena destinacija Ashdownovih prethodnika: britanskih lordova Carringtona i Owena. U žižu interesa naše javnosti ušao je u kolovozu 1995., neposredno nakon hrvatske vojnopolicijske akcije Oluja, kada se na konferenciji za tisak koju je sazvao, razmahao salvetom s iscrtanim granicama podijele Bosne i Hercegovine, koje mu je navodno tri mjeseca ranije pokazao hrvatski predsjednik Franjo Tuđman. Na običnoj špijunsko-lupeškoj podvali Ashdown je postao idol dijela bosanskohercegovačke, ali i hrvatske javnosti. Njegov dolazak u BiH pozdravljen je od tog dijela javnosti s oduševljenjem. **Kako je vrijeme prolazilo vidjelo se kako se mala ubleha pretvara u veliku, te da lord u BiH neće ništa riješiti, naprotiv problemi će nakon njega biti samo još veći.** Možda danas u travnju 2005., deset godina nakon pokazivanja "salvete", dok Ashdown u Beogradu izjavljuje kako "nitko neće rušiti Republiku Srpsku", nekima postane jasnije o čemu se tu zapravo radi? Kako god bilo on će već ove jeseni po londonskim pubovima, ili na sesijama različitih komisija, fondacija i stiftunga, isto kao njegov prethodnik Wolfgang Petritsch ili njegov donedavni zamjenik Donald

Hays tvrditi kako je Daytonski sporazum luđačka košulja, kako je BiH samo fasada od države i kako "tamo na Balkanu" nije moguće uspostaviti nikakav red. Zanimljivo je da Haysova analiza i nije loša, on je dosta dobro definirao probleme Bosne i Hercegovine. Na odgovornost za takvo stanje on poziva, kako kaže bosanskohercegovačke političke elite, od kojih on većinu smatra "elitom s malim 'e'" (elite with small "e"), koja želi i dalje zadržati gospodarstvo i svu društvenu moć u svojim rukama. Takva elita održava sebe održavanjem postojećih odnosa, konzerviranjem postojećeg stanja podijeljene i izolirane zemlje. Ipak ostaje pitanje zašto sve to Hays nije rekao dok je bio ovdje i zašto s ovlastima koje je imao nije nešto činio da takvo stanje promijeni. U isto vrijeme dizajner "luđačke košulje" Richard Holbrooke izjavljuje kako prijete opasnost od novog rata na Balkanu. Iste procjene daje i američka središnja obavještajna agencija CIA, koja predviđa novi rat već u sljedećih petnaest godina. Nadajmo se da se to ipak neće dogoditi, ali ako se dogodi nitko se ovaj put ne smije iznenaditi, nitko nema pravo reći kako su ljudi i narodi u Bosni i Hercegovini poludjeli, kako je rat ludilo i pobjeći iz zemlje dok ludilo prođe, a onda se vratiti i držati lekcije o moralu, humanizmu i koječemu.

Ako dođe do rata za njega će prije svih biti krive bosanskohercegovačke elite, koliko god im malo bilo ono "e", a tek onda engleski lordovi, američki umirovljeni generali ili austrijski službenici. Biti će krivi oni koji ne žele riješiti probleme koje uočavaju ili će biti krivi zato što ih ne uočavaju. Bit će krivi svi ovi što se sami ukidaju, ukidaju Federaciju, Republiku Srpsku, predsjedništvo BiH, kantone...sa sviješću da ako oni ukinu sebe i drugi će propasti, sviješću po kojoj ako oni pobjeđuju drugi nužno gube i obrnuto ako oni gube drugi nužno pobjeđuju. Bit će krivi, kao što su za prošli rat, prije svih, krivi pripadnici ondašnje predratne elite: komunistički lideri koji su uništili kakvo takvo građansko društvo i građansku elitu, a nisu stvorili novu, komunistički političari koji su više bili nacionalisti nego komunisti zato što su bili oportunisti i demagozi, što su potkradali radničku klasu čija su avangarda bili i gradili daće u neumima i po palama, brinuli o svojoj udobnosti umjesto da su se borili za rješavanje stvarnih problema u društvu, znanstvenici koji su pamet usmjeravali i trošili u proučavanje utjecaja Marxove filozofije na promet ili na rast pamuka a nisu vidjeli kako će marksistička utopija završiti, novinari koji su trovali javnost komitetskim nebulozama i stavovima, svi oni fratri, hodže i popovi, koji su (makar privremeno) zanemarili "kraljevstvo Božje" i priklonili se komunističkom-ateističkom carstvu ne bi li tobože bilo bolje i njima i narodu. A onda su još jednom krivi svi zajedno zato što su kada je propao komunistički sustav preko noći postali radikalni antikomunisti pa su za sve zlo optuživali "one druge" čime su zlo ustrošili. Osnovno pitanje koje i danas treba postaviti u Bosni i Hercegovini postavio je svojim stihom još prije dva stoljeća Abdulvehhab Ilhami-

ja: **Što se hoće zaboga?** Ako se hoće mijenjati stanje u Bosni i Hercegovini onda je nužno mijenjati njezine elite, jer počivaju na lažima, imaju ciljeve različite od onih koje proklamiraju. Samo kako god su komunističku elitu i komunisti mogli srušiti jedino radnici u brodogradilištima, rudnicima i tvornicama, u čije ime su vladali, tako što su im uzdrмали temelje legitimiteta, tako i sadašnje kriminalne i ne demokratske quasinacionalne elite u Bosni i Hercegovini mogu srušiti samo oni na kojima počiva njihov legitimitet branitelja nacionalnih interesa, a prije svih **istinski nacionalno opredijeljeni demokrati**. Tko? Mi sami! Kako? **Za početak prestati lagati jedni druge i treće, prestati varati Europu, prestati govoriti ono što bi drugi htjeli čuti. Nikada kao danas u Bosni i Hercegovini nije bilo**

potrebnije unijeti u politički i uopće javni diskurs istinu, ne mareći za političku korektnost, za vladajuće teorije i trendove. Nužna je poštena i otvorena rasprava, u kojoj najprije treba postići opću suglasnost oko društvenih vrijednosti. Na temelju i u okviru tih vrijednosti treba jasno definirati interese i na kraju uvažavajući te interese postaviti političke ciljeve. U takvoj raspravi će se razabrati i ljudi koji će steći povjerenje jedni u druge, koji će probleme znati i moći riješiti. U protivnom bit ćemo sve luđi, a luđačka košulja bit će nam sve tješnja.

Ivo LUČIĆ (1962., LJUBUŠKI), PEDAGOŠKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U MOSTARU.